THE MUTABLE FACES OF THE POLITICS IN TITUS POPOVICIUȘ WORK

Sonia Livia Grec
PhD. Student, University of Oradea

Abstract: Titus Popovici is a controversial personality of the comunist literature, being apart due to his work, such as the Stranger, The Thirst, and Ipu's Death and also for his veracious duplicity. The political lode is a determinative inspiration for the 1948-1989 literature, being very well presented in Titus Popoviciu's work , written during the cominism. Nevertheless, conspicuousness disclosures about the comunist lead are captured in his postdecembre work, presenting the ontentious and subversive writer, eliding his trimmer position.

Keywords: politics, prose, personage,communism, duplicity.

Evoluţia literaturii române depinde de un intransigent factor politic, care în perioada comunistă a monopolizat întreaga creaţie artistică. Pentru o mai bună înţelegere şi interpretare a nişei politice vom pleca de la o definire a acestui termen, care, conform *Dicţionarului explicativ al limbii române,* reprezintă: „1. ştiinţa şi arta de a guverna un stat; formă de organizare şi conducere a comunităţii umane, prin care se menţine ordinea internă şi se garantează securitatea externă. 2. tactică, strategie, metode şi mijloace folosite de organele puterii în vederea realizării obiectivelor fixate." [1]

În epoca restriştei comuniste, politica a fost singura putere care a dominat lumea literar-artistică, adoptând măsuri dintre cele mai diverse şi mai ales primejdioase. Scopul era bine stabilit: anularea identităţii naţionale şi crearea unui nou popor supus în totalitate doctrinei sovietice, socialiste. E lesne de înţeles că intelectualii vremii, literaţi, istorici şi nu numai au avut atitudini diferite faţă de această reformă radicală a culturii române. Clasa oportuniştilor a fost reprezentată de scriitorii care au ales pactul cu normele partidului, oferindu-şi astfel propriul talent în schimbul beneficiilor materiale şi, în spirit partinic, a libertăţii de exprimare. Trebuie menţionat faptul că era o libertate de exprimare utopică, îngrădită în permanenţă de cerinţele conducerii şi interdicţiile cenzurii. De cealaltă parte a barierei se situează scriitorii răzvrătiţi, revoltaţi, care apelează la aluzii, jocuri de cuvinte, alegorii, diverse stratageme pentru a cuprinde în operă adevăratele orori ale regimului implementat. Nu trebuie omişi însă nici scriitorii evazionişti, scriitorii interzişi, cei arestaţi şi maltrataţi fizic, scriitorii dizidenţi şi numeroase alte categorii, particularizate în funcţie de perioadă, opera scriitorului, atitudinea şi comportamentul său faţă de putere. Perioada 1948-1989 marchează cu certitudine o epocă de regres şi secătuire şi pe plan literar, nu doar social.

Pe 23 august 1944, zi care marchează o lovitură de stat, întoarcerea armelor împotriva Germaniei, prozatorul Titus Popovici era un adolescent de doar 14 ani, pasionat deja de literatură şi politică, în egală măsură. Din informaţiile oferite de familia sa, scriitorul s-a înscris în partidul comunist imediat după implementarea acestuia în România, fiind convins că programul acestei grupări este unul solid, benefic pentru poporul român şubrezit de cele două războaie mondiale. Implicarea continuă a acestuia i-a adus, atât în perioada dejistă, cât şi în cea ceauşistă, foloase materiale şi o încredere de nestrămutat din partea mai marilor puterii. Dovada credinţei sale faţă de comunist au constituit-o nu doar cuvintele preamăritoare de la plenarele PCR, ci cu precădere operele cu caracter propagandistic şi elogios. Odată cu trecerea timpului, Titus Popovici, cu inteligenţa-i de necontestat, întrevede în principiile

[1] *Dicţionarul explicativ al limbii române*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1998, pag. 820.

BDD-A27503 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:50 UTC)

partidului la guvernare cerinţe şi măsuri utopice, erori de neîndreptat, fapt care va provoca o distanţare treptată a acestuia în raport cu conducerea. Nu va avea însă tăria să-şi exprime adevăratele-i credinţe înainte de '89, tergiversând rostirea adevărului şi fiind constant în susţinerea conducerii, chiar dacă întreaga sa existenţă devenise un compromis.

Titus Popovici debutează literar la doar 20 de ani, cu un volum de schiţe intitulat *Mecanicul şi alţi oameni de azi,* schiţe redactate în colaborare cu Francisc Munteanu. Operele apar în 1950 în *Viaţa românească* şi în volum un an mai târziu, în 1951, însă nu se bucură de o răspândire aşteptată în mediile literare şi este mult prea devreme dat uitării. Criticii din epoca comunistă, cât şi cei postdecembrişti, au catalogat aceste schiţe drept opere neconcludente pentru existenţa literară a prozatorului Titus Popovici.

Nu o dată s-a menţionat în exegezele literare că adevăratul debut al prozatorului este marcat de anul 1955, când apare volumul *Povestiri,* volum care încorporează două opere cu substrat politic: *Gusti Iluţ* şi *Baci Jurcă.* Din ambele reiese o siguranţă a mânuirii condeiului, iscusinţă aleasă în conturarea personajelor şi nu în ultimul rând predilecţia pentru creionarea unor tablouri de natură izbutite. *Gusti Iluţ* este povestirea care deschide volumul, constituită într-o proză densă şi tensionată, în fiecare rând al său, prin prisma protagonistului Gusti Iluţ, care domină întreaga operă prin caracterul său straşnic, radical, plin de neînţelesuri.

Industrializarea satelor şi tulburarea liniştii omului de rând sunt concentrate şi în *Gusti Iluţ.* Paginile creează un tablou reprezentativ pentru impactul sovietic asupra poporului nostru, însă substratul subversiv e omis de cenzură, probabil datorită unor laude strecurate strategic şi mulţumită finalului fericit. Satul Rucazi, străbătut de apele învolburate ale Cerniţei şi aşezat la poalele unui munte împădurit, e un loc prielnic, ales de noua conducere a statului pentru construirea unei hidrocentrale. Zvonurile din sat şi apariţia unor ingineri de la Arad pentru a face măsurători, trezesc parcă la viaţă un sat uitat de lume, risipit şi amorţit, fără speranţe de dezvoltare. Obişnuita orânduire a sătenilor va fi iremediabil tulburată când sunt anunţaţi că unele case vor fi dărâmate deoarece sunt aşezate în calea proiectului. Pentru ca sătenii să nu se opună acestui fapt, tovarăţii de la partid au adus case de la Arad, care trebuie doar montate, spre surprinderea rucăzanilor.

Aici intervin principiile solide de nestrămutat ale priceputului tăietor de lemne Gusti Iluţ, cel mai iscusit lemnar din acea zonă. Revolta e adresată partidului, care e singurul vinovat de tulburarea vechii orânduiri: „Vai, grele zile am ajuns... [...] Cum adică, se bagă în viaţa satului şi pe noi nu ne întreabă? Da'al cui e satul? Ei, comedie! ”[2] Atitudinea lui Gusti Iluţ faţă de părăsirea propriei case e indiscutabilă, el reacţionând agresiv când această propunere vine din partea secretarului de partid, tovarăşul Jurca: „Casa mea? Casa în care a murit taica? Grădina mea cu pruni şi peri? Adică de asta m-aţi chemat? Să mă înceluiţi cu vorbe? Apoi, nu! Pe mine să mă scoateţi din ocolul meu? Probăluiţi numai! Ruşine să vă fie!”[3] Cu toate că i se cere ajutorul în privinţa pregătirii lemnelor pentru hidrocentrală, Gusti Iluţ refuză cu vehemenţă, situându-se din acel moment în opoziţie cu partidul la putere. Fiul său, Traian, e reprezentantul omului nou, deschis schimbărilor, fericit că se va muta în casă nouă. În urma rugăminţilor repetate din partea secretarului de partid Jurca, Gusti Iluţ cedează şi este dispus să urce pe munte pentru a contribui la pregătirea lemnelor, însă precizează limpede faptul că acest gest nu semnifică şi acceptul de a-şi părăsi casa.

Finalul este unul deschis, sugerându-se însă ideea că Gusti Iluţ se va supune în cele din urmă, în totalitate, noilor norme politice. În consecinţă, cu toate că este exprimată revolta ţăranilor faţă de noua cârmuire politică, regimul la putere e conturat drept unul benefic, înfloritor, care, cu acordul oamenilor, va schimba radical traiul îngrădit până atunci. Electricitatea în satul Rucazi era o utopie, însă regimul salvator va realiza imposibilul, mărindu-şi astfel popularitatea în rândul cetăţenilor. Vorbele tovarăşului Jurca sunt grăitoare

[2] Popovici, Titus, *Povestiri,* Bucureşti, Editura Tineretului, 1955, pag. 12, 13.
[3] Popovici, Titus, *Op.cit.*, pag. 22, 23.

BDD-A27503 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:50 UTC)

în acest sens: „Dumneata eşti om muncitor, tovarăşe Iluţ... Ţi-ai crescut feciorul om dintr-o bucată... Acuma a venit vremea să clădim o lume pentru asemenea oameni muncitori... Crezi dumneata, poţi crede aşa ceva, că noi, comuniştii, tragem lumea pe sfoară?”[4]

Despre nonconformismul personajelor aminteşte şi Marian Popa în *Istoria literaturii române de azi pe mâine*: „Un volum de *Povestiri* (1955), înscris în limitele convenţionalului conflictual şi pitorescului aspru-idilic, ar putea fi considerat o contribuţie la împlinirea unei categorii de pseudononconformişti ilustrată şi de Ion Istrati, Ion Ruse, etc.”[5] Conflictul interior al protagonistului depăşeşte în intensitate natura transformărilor din sat, menite să preschimbe ţara într-o lume nouă. Antiteza e între dorinţa personajului de a contribui la construcţia hidrocentralei şi demnitatea de a-şi păstra casa intactă, în ciuda faptului că e o bojdeucă mică şi dărăpănată. În consecinţă, povestirea poate fi catalogată drept una oportunistă, cu carater propagandistic, intercalându-se pe alocuri şi rânduri subversive. De netăgăduit sunt însă calităţile literare ale prozatorului, cum relevă şi Dumitru Micu: „un prozator cu peniţă sigură, cu spirit de observaţie, cu simţul umorului şi vocaţie satirică.” [6]

Baci Jurca este a doua povestire, din acelaşi volum, datând din 1955, operă având acelaşi scop propagandistic, de această dată mult mai direct. Personajul central, Jurca Mihai, este un bătrân demn şi hotărât, convins de binele suprem pe care comunismul l-a adus în România, odată cu implementarea sa. Bătrânul e chiar fiul secretarului de partid din prima povestire, Gheorghe Jurca, de ale cărui implicaţii politice este foarte mândru. Spre deosebire de povestirea anterioară, *Baci Jurca* surprinde de la primul la ultimul rând o lume aflată sub atenta supraveghere a regimului, creionată de autor ca o lume ideală, a drepturilor şi ordinii depline. Există şi aici personaje care nu se supun, însă dorinţa lor de evadare este iminent reprimată de partid. Bătrânul Jurca e chemat la centru pentru a da socoteală în urma unei corecţii fizice aplicate preşedintelui Sfatului, în numele bunei orânduiri politice care trebuie respectată cu sfinţenie. Timpul şi spaţiul sunt similare cu cele din *Gusti Iluţ,* iar unele personaje se regăsesc şi aici. Pentru a convinge interlocutorul de veridicitatea spuselor sale, baci Jurca apelează necontenit la învăţăturile partidului: „Că nu se poate să nu priceapă dacă e om cu şcoală de partid! Ce ne învaţă partidul? Că atâta timp cât teoria nu-i legată de practică, e ca o busolă zvârlită pe o masă. Poftim de te foloseşte de ea!” [7]

Protagonistul are înclinaţii spre domeniul politic, cu precădere spre comunism, încă din tinereţe, iar în vremurile antecomuniste aceste implicaţii îi aduseseră neplăceri: „Ia stai să vedem se spune despre asta dascălul nostru Marx. Scotea din noptieră o biblie, între foile căreia pitise materiale de partid... Ceasurile treceau pe nesimţite. Pe urmă, baci Jurca a fost arestat...”[8] O complexă caracterizare a acestuia realizează Al. Radu: „*Baci Jurca* conturează figura unui vechi luptător comunist, cu un temperament impulsiv, vulcanic [...] este permanent prezentă o împletire de duioşie şi asprime, mânie şi afecţiune prietenească.”[9] Apropierea dintre cele două personaje, Gusti Iluţ şi baci Jurcă, este vizibilă, consăteni fiind ei au dus o existenţă tihnită până în 1944. Dacă Gusti Iluţ fusese un simplu dibaci al lemnului, priceput şi apreciat, baci Jurca fusese un ilegalist, un tăinuit membru de partid din vechi timpuri, în aparenţă un umil muncitor la căile ferate.

Volumul *Povestiri* ilustrează, prin intermediul a două opere reduse ca dimensiuni, impactul noii conduceri a ţării, cu normele sale, asupra cetăţeanului de rând, dirijând acţiunea personajelor spre o acomodare propice cu climatul politic. Calitatea scrierii dăinuie în urma interpretării politice, Radu Popescu urmărind acest raport formă-conţinut: „Problemele alese

[4] Popovici, Titus, *Op.cit.*, pag. 22, 23.
[5] Popa, Marian, *Istoria literaturii române de azi pe mâine,* Bucureşti, Editura SemnE, 2009, pag. 914.
[6] Simion, Eugen, (coordonator), *Dicţionarul general al literaturii române,* P-R, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2006, pag. 392.
[7] Popovici, Titus, *Op.cit.*, pag. 49.
[8] Popovici, Titus, *Op.cit.*, pag. 56.
[9] Radu, Al., apud Selejan, Ana, *Literatura în totalitarism 1955-1956,* Bucureşti, Editura Cartea Românească, 2010, pag. 250.

BDD-A27503 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:50 UTC)

de Titus Popovici sunt actuale, cei doi eroi nu sunt produse obţinute cu şablonul şi nici rezultate ale unor simplificări în vederea obţinerii unui efect decorativ, în plus pot fi gândiţi în legătură cu tradiţia noastră literară, prin urmare calitatea scrierilor se impune de la început."[10]

Prozatorul prosper, Titus Popovici publică în acelaşi an 1955 şi un roman de dimensiuni vaste, *Străinul*. Proza devine prima scriere care înfăţişează lovitura de stat din 23 august 1944, surprinzând totala reprimare a altor partide politice şi implementarea comunismului. Personajul central, reprezentat prin Andrei Sabin, un tânăr inteligent şi răzvrătit, întruneşte toate cerinţele omului nou, dornic de o schimbare majoră. Văzut de-a lungul vremii şi ca un bildungsroman, *Străinul* este o scriere cu iz politic, de la primul la ultimul rând, Andrei Sabin putând fi considerat un alter-ego al prozatorului însuşi. Înclinaţia spre politică, inteligenţa incontestabilă, predilecţia pentru literatură şi caracterul tumultuos sunt doar câteva similarităţi care ar putea constitui apropierea celor doi.

Intriga romanului o constituie revoltătoarea scriere redactată de tânărul Andrei, având ca temă războiul. Din textul care trebuia să reprezinte o prelegere elogioasă, Andrei Sabin realizează o scriere subversivă sinceră, care-i aduce eliminarea din sistemul de învăţământ românesc: „Îmi cereţi să scriu despre război. Aş putea fabrica fraze sunătoare despre Decebal, Traian şi alţi eroi sfinţi, despre toate războaiele care de asemenea sunt sfinte, dar nu pot. Nu cred în toate aceste baliverne şi nu pot să mint. Cred că nu există mai mare înjosire a demnităţii umane decât să sileşti pe cineva să afirme ceea ce nu crede, să-l faci apologetul unor lucruri care-l scârbesc, să-l împingi până la ruşinea şi sila de el însuşi."[11] Provenit dintr-o familie săracă, onestă, ferită mereu de implicaţiile politice ale vremii, Andrei s-a bucurat de o copilărie deosebită, fiind pasionat de istorie, politică şi filozofie. Această atitudine revoltătoare faţă de politica actuală îi va aduce neplăceri, ducând la o izolare a acestuia, în satul bunicii, la Lunca. Apropiat în egală măsură de ţăranii şi burghezii timpului, Andrei se îndepărtează de aceştia din urmă, considerând că adevărata politică e cea propusă de comunişti. Are ocazia de a se bucura în sat de compania a doi vechi comunişti convinşi, vărul său Mitru Moţ şi morarul Ardeleanu.

În ciuda faptului că familia doreşte să îl îndepărteze de domeniul politic şi îi scrutează cu temere preferinţele, („Doamne, Andrei... doar... doar nu eşti comunist cumva... "[12], spunea mătuşa Emilia), serile în compania comuniştilor încă tăinuiţi din sat îl satisfac pe deplin: „Am învăţat mai mult în câteva luni, decât tot timpul cât am fost elev... Singurul lucru care are însemnătate acum e să trăieşti, să trăieşti fiind tu însuţi şi să gândeşti ce poţi face ca lucrurile să nu mai fie aşa cum sunt."[13] Când România e atacată de germani şi maghiari şi întregul sat Lunca părăseşte zona pentru a se feri din calea inamicilor, Andrei participă entuziast la săparea tranşeelor şi buncărelor, ia parte la masacrul de la Varseg şi în cele din urmă ajunge epuizat fizic şi psihic. Întâlnirea cu bunul său prieten Schwartz constituie momentul decisiv în care Andrei hotărăşte să se înscrie în partid, considerând această grupare salvarea României din declin. Va suferi o primă dezamăgire în scurt timp, deoarece articolul său din ziarul *Patriotul,* intitulat *Atrocităţile democraţilor istorici,* va suferi radicale modificări fără a i se cere acordul. Primeşte de la partid sfatul de a se ghida în formarea sa ideologică după cele două cărţi de căpetenie ale comunismului: *L'abc de communisme* şi *Manifestul Partidului Comunist.* Participă la numeroase manifestări, scrie articole, însă realizează că partidul îi îngrădeşte imaginaţia, duce o disciplină de fier şi îi stabileşte propriile-i priorităţi. Mereu îi este curmat elanul prin lozinci precum *Moral este ceea ce serveşte clasei muncitoare* sau *Adevărul există în funcţie de poziţia de clasă.* Finalul ne redă un Andrei mulţumit de

[10] Popescu, Radu, apud Selejan, Ana, *Op.cit.*, pag. 251.
[11] Popovici, Titus, *Străinul,* Timişoara, Editura Facla, 1955, pag. 42.
[12] Popovici, Titus, *Op.cit.*, pag. 286.
[13] Popovici, Titus, *Op.cit.*, pag. 286.

BDD-A27503 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:50 UTC)

vremurile pe care le trăieşte, împăcat cu sine, beneficiarul unor foloase materiale, în urma atitudinii sale prielnice partidului.

Referindu-ne la diversitatea de interpretări pe care politica le ia în proza lui Titus Popovici, de la debut până la romanele postume, putem afirma cu convingere că *Străinul* e un roman politic, scriere oportunistă care elogiază beneficiile pătrunderii comunismului în România, precizând şi avantajele fiecărui individ în parte, în urma adeziunii la această grupare. Nu regăsim încă, în scrierea prozatorului de numai 25 de ani, fragmente subversive explicite, o excepţie făcând atitudinea familiei şi a prietenilor faţă de alăturarea lui Andrei în noul partid. Dacă prietenii privesc cu ostilitate această decizie, evitându-l, tatăl său îl alungă de acasă. Contraargumentul unei scrieri defăimătoare vine în final, când se subliniază faptul că până şi bătrânul Sabin a intrat în partid. E lesne de înţeles că în perioada premergătoare căderii comuniste *Străinul* s-a bucurat de critici elogioase. Anton Cosma, de pildă, subliniază beneficiile noii lumi, sugerate în rândurile romanului în discuţie: „După câteva gesturi de revoltă juvenilă, individualistă, Andrei Sabin va găsi „calea", alăturându-se luptei muncitorilor pentru doborârea vechii lumi." [14] Considerat după '89 un „roman fals, scris cu talent"[15], datorită mărturisirilor prozatorului, imediat după căderea comunistă, *Străinul* relevă ruptura de trecutul nefericit al poporului român şi crearea unei lumi noi, a unui popor liniştit, îndestulat, cel puţin în concepţia şi utopia comunistă.

O atitudine cu totul diferită au avut-o criticii după decembrie '89, reliefându-se de această dată duplicitatea prozatorului, vasta discrepanţă dintre mesajul romanului şi realele-i opinii. Eugen Negrici punctează misiunea prozatorului de a evidenţia caracterul propagandistic al romanului: „Popovici se va grăbi să dea un sens politic unei răzvrătiri anarhice adolescentine, împingând cu inconştienţă acest personaj fermecător, oripilat de reguli şi prejudecăţi, însetat de libertatea de a fi el însuţi, în categoria – bine reprezentată în epocă – a „dumiriţilor" pregătiţi să se înregimenteze moral şi politic şi să execute misiuni sub flamura roşie."[16]

După Nicolae Manolescu, o altă nedumerire ar putea fi permisivitatea cenzurii, în ceea ce priveşte revolta vădită a unor personaje împotriva regimului, limbajul uneori deocheat, naţionalismul şi antisemitismul. Titus Popovici a creat în permanenţă impresia că aceste chestiuni aparţinând subversivităţii fac, în fapt, obiectul satirei, iar scrierea nu este altceva decât „un model de proză realist-socialistă"[17], cum o cataloghează şi Nicolae Manolescu. Încheiem prin a sublinia valoarea compoziţională indiscutabilă a scrierii, fără a omite însă caracterul său de obiect de propagandă.

Dacă în *Străinul* s-a urmărit evenimentul de la 23 august 1944 şi pătrunderea comunismului în România, în romanul *Setea* (1958) sunt înfăţişate reforma agrară din 1945 şi consolidarea comunismului pe teritoriul nostru. Personajele sunt relativ aceleaşi, mediul surprins e în exclusivitate cel rural, iar lupta e între comunişti şi ţărănişti. Instaurarea la conducere a guvernului Petru Groza şi momentul împroprietăririi cu pământ creează o adevărată frenezie în rândul ţăranilor din Lunca. Ideea de a lua de la bogaţi pentru a împărţi săracilor e propagată de primii comunişti ai satului, Moţ, Ardeleanu şi învăţătorul Teodorescu, acesta din urmă întors din război cu un handicap fizic care îl complexează. În centru apare Ana Moţ, bunica lui Andrei Sabin din primul roman, apatică faţă de planurile măreţe ale comuniştilor şi intransigentă în decizia-i de a nu ceda pământ. Ironia sorţii face ca primul susţinător al împărţirii pământului, învăţătorul Teodorescu, să fie chiar ginerele bătrânei, iar decizia acestuia de a înstrăina pământul familiei îi tulbură acesteia bătrâneţile-i tihnite.

Ca structură, caracter şi concepţii politice, George Teodorescu poate fi identificat cu Andrei Sabin. Ambii sunt victime ale războiului, convinse că nomenclatura comunistă va

[14] Cosma, Anton, *Romanul românesc contemporan,* Bucureşti, Editura Eminescu, 1988,pag.125.
[15] Ştefănescu, Alex. *Istoria literaturii române contemporane 1941-2000*, Bucureşti, Editura Maşina de Scris, 2005, pag. 285.
[16] Negrici, Eugen, *Literatura română sub comunism. Proza,* Bucureşti, Editura Fundaţiei Pro, 2003, pag. 133.
[17] Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură.* Piteşti, Editura Paralela 45, 2008, pag. 980.

BDD-A27503 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:50 UTC)

salva ţara de neajunsuri. Interesul prozatorului e şi pentru redarea maselor de oameni, dornici de pământ, răsculaţi împotriva vechilor burghezi. Considerat de exegeţi ca al doilea volum al romanului *Străinul, Setea* constituie al doilea roman realist-socialist al lui Titus Popovici, operă care a deservit regimul prin ideologia prezentată de prozator. Odată cu dobândirea unei conştiinţe politice, ţăranul cunoaşte şi setea de pământ, asemenea personajelor lui Liviu Rebreanu, făcând însă cunoştinţă cu puterea, cu partidul. Paginile în care se strecoară jocuri de cuvinte, parodii, parabole sunt mult mai reduse, în comparaţie cu *Străinul,* unde ponderea ideilor tăinuite ale prozatorului era mai ridicată.

E lesne de înţeles că această operă a fost primită favorabil de critica vremii, bucurându-se de recenzii laudative. Un cert caracter politic al lucrării evidenţiază şi Ion Vlad, subliniind îndatoririle pe care prozatorul şi le asumă prin scrierea unor opere oportuniste: „Cert e că romanul îşi cere urmarea. E doar punctul de plecare pentru o viitoare evoluţie a satului pătruns de ideologia comunistă. [...] Aşteptăm volumul următor cu tot interesul, neignorând faptul că Titus Popovici are acum obligaţii mari."[18]

Este avută în vedere, cu predilecţie după 1989, legătura strânsă dintre scriitor şi putere, generatoare de favoruri care se oglindesc inevitabil şi definitiv în operă. Conturarea şi distribuirea personajelor e în funcţie de opţiunea politică, în funcţie de finalităţile avute în vedere de regim, prin intermediul condiţiei scriitorului. La acest raport ideologie-personaj face trimitere şi Eugen Simion, într-un articol din *România literară*: „Există în *Setea* şi un roman ideologic sau, mai corect zis, un roman în care se confruntă ideologiile şi se clarifică, în funcţie de ele, destinele indivizilor."[19] Apropierea de alţi prozatori ai generaţiei anterioare se poate realiza la nivel compoziţional şi chiar şi politic. Tema pământului trimite la *Ion* al lui Liviu Rebreanu, în vreme ce prin împătimitul personaj comunist Mitru Moţ se face analogia cu *Mitrea Cocor* al lui Mihai Sadoveanu. O continuitate a prozei anterioare vede şi Cornel Ungureanu, în romanul *Setea,* accentuând favorabil tema romanului: „*Setea* trebuia să fie noul roman al pământului. Romanul reformei agrare nu putea fi scris decât de un autor care i-a înţeles, i-a simţit pe Slavici şi, mai ales, pe Rebreanu, şi care se simte mesagerul lor."[20]

Prin densitatea compoziţională şi personajele izbutite conturate, *Setea* rămâne un roman valoros al literaturii române, scriere umbrită însă de filonul propagandistic vădit. Însemnătatea operei e anulată de jocurile politice avute în vedere de scriitor, de permanentele programe care trebuiau respectate cu sfinţenie. Tergiversarea acestor nuanţe politice a fost o grijă a prozatorului, încercând din răsputeri să câştige atenţia şi aprecierea cititorilor şi, nu în ultimul rând, a criticilor. E o combinaţie în proporţii variabile de politic, psihologic, istoric, social, având ca finalitate biruinţa noului regim politic în faţa tuturor opreliştilor.

În epoca marcată de o uşoară permisivitate ideologică din partea partidului, cu puţin înainte de aplicarea nocivelor teze din iulie 1971, Titus Popovici publică nuvela *Moartea lui Ipu.* Primind de-a lungul vremii o sumă de interpretări şi oscilându-se în privinţa ei de la nuvelă la parabolă şi povestire, scrierea surprinde acelaşi tensionat moment 1944, insistându-se de această dată pe consecinţele ocupaţiei germane. Întreaga acţiune e redată din perspectiva unui copil de numai 14 ani, alter-ego al prozatorului, ambii având aceeaşi vârstă. Pasiunea copilului pentru istorie şi mitologie îl apropie şi mai mult de făuritorul său, acţiunea nuvelei petrecându-se în spaţiul rural ardelenesc. Opera debutează cu un motto biblic: „Păcătoşii sunt îngroziţi, în Sion, un tremur a apucat pe cei nelegiuiţi care zic: „ Cine din noi va putea să rămână lângă un foc mistuitor? Cine din noi va putea să rămână lângă nişte flăcări veşnice?"[21] Mottoul prevesteşte tensiunea debordantă care va cuprinde întregul cadru al acţiunii. Intriga o constitue găsirea pe un câmp în apropierea satului a soldatului german Friederich, decedat.

[18] Vlad, Ion, apud Selejan, Ana, *Literatura în totalitarism 1957-1958,* Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1999,pag. 309.
[19] Simion, Eugen, *Romanul social*, în România literară, nr. 46/1989.
[20] Ungureanu, Cornel, *Proza românească de azi,* Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1985, pag. 317.
[21] Popovici, Titus, *Moartea lui Ipu*, Bucureşti, Ed. Albatros, 1970, pag. 5.

BDD-A27503 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:50 UTC)

Cauzele şi circumstanţele morţii nu se cunosc, iar autorităţile germane sunt decise să pedepsească notabilităţile satului în cazul în care acestea nu vor găsi făptaşul. Pentru a-şi asigura scăparea, preotul, notarul, doctorul şi primarul îl conving pe Ipu, sluga din casa adolescentului, să-şi însuşească fapta.

Bătrânul Ipu e personajul redus, hidos, bătut de soartă, sărac din cale-afară şi subiect de batjocoră pentru săteni. Acest Cocoşat de la Notre-Dame, pe numele său adevărat Ciupe Teodor, primeşte de-a lungul timpului numeroase porecle: Crăcea, Croampa, Ştrimfi, însă tânărul nostru îl consideră cel mai bun prieten. Promisiunea unei înmormântări somptuoase şi împroprietăriea cu pământ a rudelor după moartea sa, îl conving pe Ipu să cedeze. Pregătindu-se ca pentru o mare sărbătoare pentru acea zi de duminică în care va mărturisi şi va fi executat, Ipu nu are noroc nici în faţa morţii, deoarece cu o noapte înainte trupele germane se retrăseseră din sat. Finalul e unul tragic, grotesc, fiind dat de reacţia personajului în relaţie cu atitudinea celorlalţi. În loc de fericire, Ipu e dominat de aprige sentimente de tristeţe şi revoltă, de deziluzia de a nu muri glorios. Totul vine în antiteză cu reacţia autorităţilor, care de acum îl vor considera inutil, un nebun din naştere.

Filonul politic e mai puţin accentuat, mergându-se de această dată pe o nişă psihologică. Adolescentul are capacitatea de a analiza obiectiv personajele, fiind surprins negativ de ororile trecute cu vederea. Ultima replică a personajului maturizat mult prea devreme: „Atunci i-am condamnat pe toţi la moarte!”, marchează o condamnare metaforică a semenilor săi, datorată cruzimii de care dau dovadă. Nota propagandistică a cărţii nu e atât de importantă, în comparaţie cu scrierile anterioare. Fiind publicată în epoca în care onirismul era atât de popular, predilecţia e pentru introspecţie, imaginar şi meditaţie. Opera vede lumina tiparului după o lungă perioadă de absenţă pe plan literar a lui Titus Popovici, făcându-se astfel trecerea la un alt tip de proză.

Anii în discuţie sunt cei premergători implementării regimului comunist, însă despre beneficiile adoptării imediate a acestei nomenclaturi prozatorul nu mai pomeneşte. Considerată de Irina Petraş o „nuvelă-bijuterie”, comparabilă cu „*Moara cu noroc, Fefeleaga, O făclie de paşte, Hagi Tudose*”[22], *Moartea lui Ipu* nu oferă cititorului o literatură pur propagandistică, ca în prozele anterioare. O predilecţie pentru ironie şi pamflet vede şi Alex Ştefănescu, în conturarea oficialilor satului: „Este la mijloc arta de pamfletar a scriitorului, dar şi o tendinţă stângistă a sa de a ridiculiza onarabilitatea în sine.”[23]

Schimbarea radicală de opinie asupra realităţii politice se va produce în cazul lui Titus Popovici imediat după '89. Romanul *Cutia de ghete* constituie prima confesare sinceră a prozatorului, e o sumă de mărturisiri şi deznădejdi, compromisuri repetate şi multă revoltă. Prin această scriere, Titus Popovici neagă predilecţia sa pentru doctrina comunistă, apropirea vizibilă până la acel moment, demascând cu ironie dedesubturi din culisele partidului. Accentul cade aici pe consecinţele grave ale nomenclaturii asupra cetăţeanului de rând, subliniind caracterul utopic al programului susţinut de putere.

Avându-l în centru pe Ion Pop şi pe soţia acestuia, muncitori într-o fabrică oarecare, romanul prezintă repetatele încercări ale tinerei familii de a avea un copil, tentative încununate cu moartea celui dorit la naştere, în condiţii suspecte. Situaţia spitalelor din acea vreme, dezinteresul conducerii pentru individul de rând şi lipsa de umanitate a semenilor fac din roman o mărturisire sinceră asupra României din perioada comunistă. Titlul trimite la impasibilitatea cu care cei de la morgă îi dau copilul mort într-o cutie de ghete distrusă, iar drumul tatălui de la morgă la cimitir, cu acest recipient prin tramvaie, face trimitere la o călătorie prin infern. Apărând ca o scriere politică de la prima la ultima pagină, *Cutia de ghete* a fost considerată de critici prima scriere care oglindeşte realităţile dure ale perioadei comuniste, o scriere sinceră, pliabilă pe realităţile cotidiene, chiar dacă autorul e un fost

[22] Petraş, Irina, *Literatură română contemporană. O panoramă,* Bucureşti, Editura Ideea Europeană, 2008, pag. 761.
[23] Ştefănescu, Alex., *Op.cit.,* pag. 285.

BDD-A27503 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:50 UTC)

oportunist. Această duplicitate a scriitorului a fost privită cu reticenţă de o bună parte a criticii, majoritatea judecându-l pentru falsitatea cu care a beneficiat de libertatea scrierii şi foloasele materiale ale puterii.

Romanul e pătruns de numeroase scene în care personajul îşi imaginează modalităţile în care l-ar putea ucide pe Nicolae Ceauşescu, curmând astfel suferinţa unui întreg popor. O opinie aparte vine din partea lui Marian Popa, care consideră romanul „o nuvelă prost scrisă", cu „o viziune melodramatic-pesimistă."[24] Astfel, atrocităţile văzute de scriitor în perioada comunistă sunt oglindite în acest roman, prin simpla redare a unei scene răsunătoare din viaţa familiei. Se face trecerea de la proza oportunistă la cea subversivă, de la simpatia pentru noua conducere la indignarea faţă de noua Românie. Democratizarea politicii imediat după decembrie 1989 a adus de la sine şi libertatea de exprimare, Titus Popovici profitând de acest moment benefic spovedaniei. Această atitudine faţă de fostul regim deseori preamărit i-a adus neplăceri pe plan literar şi nu numai, aşa cum avea să mărturisească în acelaşi an '90: „În momentul actual, în mod obiectiv, numele meu este asociat cu „iepoca" respectivă. Dacă se va face vreodată o disociere, bine. Dacă nu... asta este."[25]

Moartea prozatorului survine în 1994, împiedicând elucidarea unor noi aspecte literare din epoca apusă, prin intermediul seriilor de mărturisiri impresionante. Patru ani mai târziu, în 1998 apare primul roman postum, *Disciplina dezordinii*, scriere abundând în descrierea unor situaţii tensionate din viaţa autorului însuşi. Roman memorialistic, eseu politic despre eşecul grupării comuniste, *Disciplina dezordinii* are în prim plan personaje sub masca cărora pot fi recunoscuţi soţii Ceauşescu, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ana Pauker şi alte personalităţi marcante. Evenimentele majore enumerate sunt capitale pentru maturizarea prozatorului: participarea la război, lecturarea unor cărţi interzise, ilegalităţile comise la alegeri, simpatia şi adeziunea la comunism, instaurarea unei stări de nemulţumire faţă de partidul mult-preţuit.

Ironia şi jocurile de cuvinte ocupă un loc fruntaş, scrierea confirmând în mod repetat implicările sale politice. Nu se încearcă o deculpabilizare a aportului lui Titus Popovici în conturarea unei literaturi propagandiste, scriitorul însuşi accentuând caracterul părtinitor al unor opere. Ultima plenară din 12 decembrie 1989 e redată cu umor şi persiflare de prozator, subliniindu-se atitudinea arogantă a acestuia faţă de întreg partidul şi reprezentanţii săi. Francheţea şi umorul acestui neobişnuit membru de partid duce la prevenţie din partea supuşilor tovarăşi. Raportul politică-literatură e şi el pus în discuţie în roman, în ciuda adeziunii comuniste de care a dat dovadă prozatorul însuşi. E ceasul al doisprezecelea pentru Titus Popovici, ceas al spovedaniei, care-i va aduce antitetic eliberarea interioară şi judecata semenilor.

Scriere agresivă şi defăimătoare, *Disciplina dezordinii* dă în vileag încă o dată duplicitatea scriitorului, făcându-se trecerea de la intelectualul obedient, la un „procuror lucid şi calificat al aceluiaşi hidos sistem căruia îi cunoştea tarele dinăuntru, deci mai bine decât alţii."[26] Compoziţional analizat, romanul cuprinde capitole independente, fără a se urmări o liniaritate a mărturisirilor. Aspectul narativ al scrierii e subordonat de natura politică stăpânitoare, umbrindu-se astfel talentul scriitorului pentru elaborarea unor proze izbutite.

Acest neajuns al operei care se doreşte a fi un roman politic în esenţă e perceput şi de Dan C. Mihăilescu, într-un articol consacrat romanului şi denumit expresiv *Disciplina perversiunii*: „Acest roman memorialistic suferă, poate, de oarecare lipsă de sistemă şi inconsecvenţă narativă, fiind alcătuit din mai multe bucăţi disparate, reunite sub imperiul urgenţei."[27] Riguros nu doar în caracterizarea oamenilor politici, ci şi în catalogarea contemporanilor săi de breaslă, Titus Popovici a fost acuzat de unii critici de grandomanie şi

[24] Marian Popa, *Op.cit.*, pag. 916.
[25] Popovici, Titus, *Cartierul primăverii. Cap sau pajură,* Bucureşti, Editura Maşina de scris, 1998, pag. 9.
[26] Grigurcu, Gheorghe, *Duplicitatea lui Titus Popovici*, în *România literară,* nr. 47/2000.
[27] Mihăilescu, Dan C., *Literatura română în postceauşism*, Vol. I, *Memorialistica sau trecutul ca re-umanizare,* Iaşi, Editura Polirom, 2004, pag. 388.

BDD-A27503 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:50 UTC)

demagogie. Cu aciditate îi va aborda opera în discuţie Dan Croitoru, într-un articol din *România literară*, recunoscându-i pe de o altă parte talentul: „un maestru neîntrecut”,[28] accentuează raportul literatură-politică, aşa cum reiese din scrierile sale.

Un alt cusur posibil al acestei relatări de dimensiuni vaste, l-ar putea constitui şi predilecţia scriitorului pentru deconspirarea unor zone intime, din viaţa celor mai puternici politicieni ai obsedantului deceniu. Scriere reprezentativă pentru evocarea perioadei comuniste, cu precădere datorită anterioarei situări a prozatorului în tagma oportuniştilor, *Disciplina dezordinii* este una din mărturiile care pare a nu se face nicăieri. Latura politică a cărţii e redată scandalos, rezultând o operă nu doar subversivă, ci detaşat incriminatoare. Apariţia unei singure pagini în răstimpul comunist ar fi fost fatală integrităţii intelectuale şi sociale a prozatorului.

De un scurt răstimp de asimilare a acestui roman-destăinuire au avut parte cititorii şi exegeţii, întrucât în acelaşi an 1998, la doar câteva luni, apare *Cartierul Primăverii* (*Cap sau pajură*). Similar ca personaje şi spaţiu cu *Disciplina dezordinii*, romanul adună noi strategii politice, dintre cele mai stranii, implementate de comunişti. Mărturisind de la bun început că „politica este tema mărturisită şi asumată a acestei povestiri”, Titus Popovici desfiinţează prin mărturiile-i ironice şi tranşante mitul aparent al fericirii din obsedantul deceniu. Subliniază atrocităţile şi ideile utopice ale acestei grupări prin lozinci precum: „Comunismul va însemna saltul din domeniul necesităţii în domeniul libertăţii.”, „Eu prin stomac am ajuns la comunism.”, „Un comunist trebuie să aibă creierul rece şi inima fierbinte, şi nu invers.”, „În politică nu există supărare, doar interese, raporturi de forţă.”

Sunt redate ideile lui Lenin şi Stalin, sfaturi debordând de violenţă şi distrugere, însă imperios necesare pentru făurirea comunismului stabil. Gama de personaje ascunde în spatele numelor fictive personalităţi ale vremii şi fiecare capitol cuprinde o poveste cu iz politic, comunist. La finele capitolelor, prozatorul desfăşoară o discuţie contradictorie cu un critic imaginar, Titus Popovici reproşându-şi astfel, prin intermediul exegetului, caracterul propagandistic al operelor sale anterioare. Nicolae Manolescu apreciază romanul drept unul experimental, reproşându-i scriitorului duplicitatea: „Scriitorul se răfuieşte în acest din urmă roman, postum, cu un regim la care a fost complice.”[29]

Un fapt cert este nerecunoaşterea adevăratei valori a prozei lui Titus Popovici datorită caracterului politic oportunist. Scriitorul se situează, alături de alţi prozatori ai vremii, în tabăra celor preferaţi de putere.

BIBLIOGRAPHY

Cosma, Anton, *Romanul românesc contemporan,* Bucureşti, Editura Eminescu, 1988.

Croitoru, Dan, *Cronica unei ,,iepoci”,* în *România literară,* nr. 7/1999.

Dicţionarul explicativ al limbii române, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1998.

Grigurcu, Gheorghe, *Duplicitatea lui Titus Popovici,* în *România literară,* nr. 47/2000.

Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură.* Piteşti, Editura Paralela 45, 2008.

Mihăilescu, Dan C., *Literatura română în postceauşism,* Vol. I, *Memorialistica sau trecutul ca re-umanizare,* Iaşi, Editura Polirom, 2004.

Munteanu, Francisc, Popovici, Titus, *Mecanicul şi alţi oameni de azi,* Bucureşti, Editura pentru Literatură şi Artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R., 1951.

Negrici, Eugen, *Literatura română sub comunism. Proza,* Bucureşti, Editura Fundaţiei Pro, 2003.

[28] Croitoru, Dan, *Cronica unei ,,iepoci”,* în România literară, nr. 7/1999.
[29] Manolescu, Nicolae, *Op.cit.,* pag. 981.

BDD-A27503 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:50 UTC)

Petraş, Irina, *Literatură română contemporană. O panoramă,* Bucureşti, Editura Ideea Europeană, 2008.

Popa, Marian, *Istoria literaturii române de azi pe mâine,* Bucureşti, Editura SemnE, 2009.

Popovici, Titus, *Povestiri,* Bucureşti, Editura Tineretului, 1955.

Popovici, Titus, *Setea,* Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1958.

Popovici, Titus, *Străinul,* Timişoara, Editura Facla, 1955.

Popovici, Titus, *Moartea lui Ipu,* Bucureşti, Editura Albatros, 1970.

Popovici, Titus, *Cutia de ghete,* Ploieşti, Editura Elit comentator, 1990.

Popovici, Titus, *Cartierul Primăverii. Cap sau pajură,* Bucureşti, Editura Maşina de scris, 1998.

Popovici, Titus, *Disciplina dezordinii,* Bucureşti, Editura Maşina de scris, 1998.

Selejan, Ana, *Literatura în totalitarism 1955-1956,* Bucureşti, Editura Cartea Românească, 2010.

Selejan, Ana, *Literatura în totalitarism 1957-1958,* Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1999.

Simion, Eugen, (coord.), *Dicţionarul general al literaturii române,* P-R,Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2006.

Simion, Eugen, *Romanul social*, în *România literară,* nr. 46/1989.

Ştefănescu, Alex. *Istoria literaturii române contemporane 1941-2000*, Bucureşti, Editura Maşina de Scris, 2005.

Ungureanu, Cornel, *Proza românească de azi,* Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1985.

BDD-A27503 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:50 UTC)